

2. Fenomén simulace v problematice manželského souhlasu, význam presumpce kán. 1101, § 1 CIC

KAREL ORLITA
Soudní vikář DCS v Brně

Fenomén simulace, dobře známý již z římského práva je ve století, o kterém filosof Meritain hovořit, že je stoletím klečícím před sexem, více než prostým zlozvykem doby. Nápadně se nám podobá situace, kterou popisuje už svatý Pavel v listě adresovaném římským křesťanům (Řím 1,24 n.)¹, když popisuje zkaženost tehdejší společnosti. Tak i dnes dostává *matrimonium ipsum* hlubokou ránu, zatímco si v mentalitě postmoderní společnosti vyšlapává jistou cestičku (je proč se obávat, že se z ní stane brzy dálnice) *matrimonium facti*, jakožto prostá dohoda, nelegalizovaná (pro sociology mikro-komunita), avšak právně a morálně charakterizovaná jako spolužití *ad libidum*. Církev učící, zákonodárná a soudící má však skrze rozličné éry a jejich omyly velkou zkušenost a vytríbenou pravdu o podstatě manželství. Její odpověď na nejrůznější tendence doby je v «absolutní příznačnosti» církevního manželství, jehož hazardování, i způsobem implicitním, co do podstatných vlastností a prvků je pod trestem jeho nulity. Je jisté, jak lze doložit mnohými odbornými studii, že manželství bylo od prvních dob křesťanství považováno za vztah přirozeně posvátný, jediné dovolené místo pro sexuální spojení, i když definice svátostnosti manželství v právní formulaci byla konstituována až na koncilu ve Veroně L.P. 1184. Prohlubováním poznání zjevené pravdy v průběhu dějin, často v kontradikci s módou společnosti, podnítila právní a dogmatickou nauku, aby vytvořila několik normativních principů, které charakterizují prospektivitu institutu manželství. Nejprve je třeba upřesnit obsah hypoteticky zamyšleného rozdělení mezi *essere* a *deber essere* ve vnitřní formulaci konstitutivního obsahu manželského aktu. *Deber essere* je zjednodušeně znázorněna abstraktní a ideální kategorie – *sine qua non* – v manželské dohodě, která je vymaněna z jakéhokoliv autodeterminujícího nároku snoubence, jenž zákonodárce ustanovuje ve formě podstatných vlastností (kán. 1056) a v podstatných prvků (kán. 1055) manželství, nebo-li koncilní řečí, v *totius vitae consortium*.

Popsaný archetyp neodnímá podružné a integrální finality obsažené v hodnotách jak lidských tak duchovních, přičemž v abstraktním oboru jasně stanovuje předpoklady zákona – pravdivost aktu – zda pokřtěný snoubenec v konkrétním případě chtěl *id quod facit Ecclesia*, zda měl dostatečné intelektuální poznání, které mu poskytlo možnost ho vyjádřit v manželském souhlasu. Na jedné straně presumpce utvořená zákonodárcem v kán. 1101 v rozměru *favor iuris* (kán. 1060) a na druhé

¹ Řím 1,24-31 Proto je Bůh nechal na pospas nečistým vášním jejich srdcí, takže zneuctívají svá vlastní těla; vyměnili Boží pravdu za lež a klanějí se a slouží tvorstvu místo Stvořiteli - on budiž veleben na věky! Amen. Proto je Bůh vydal v moc hanebných vášní. Jejich ženy zaměnily přirozený styk za nepřirozený a stejně i muži zanechali přirozeného styku s ženami a vzplanuli žádostí jeden k druhému, muži s muži provádějí hanebnosti a tak sami na sobě dostávají zaslouženou odplatu za svou scestnost. Protože si nedovedli vážít pravého poznání Boha, dal je Bůh na pospas jejich zvrácené mysli, aby dělali, co se nesluší. Jsou plni nepravosti, podlosti, lakoty, špatnosti, jsou samá závist, vražda, svár, lest, zlomyslnost, jsou donašeči, pomlouváči, Bohu odporní, zpupní, nadutí, chlubití. Vymýšlejí zlé věci, neposlouchají rodiče, nemají rozum, nedovedou se s nikým snést, neznají lásku ani slitování.

straně omyl (kán. 1099) pregnantně charakterizován: *dummodo non determinet voluntatem*, tvoří hranice, které vymezují oblast simulace. Ono *deber essere*, které se skoro tautologicky identifikuje s aktem vůle, jež zároveň konstituuje *veritas matrimonii*, odporuje, v osobě simulujícího, *essere*, které chce jenom v druhých vytvořit jakési zdání reality (prostřednictvím fikce), která má být chtěná k vytvoření manželství. Snad se zde jedná o vnitřní satisfakci simulujícího (*fictus contrahens*) jeho subjektivními zájmy za cenu *intentio fraudis*, která popírá *intentio generalis faciendi id quod facit Ecclesia*.

Bez úmyslu se široce zabývat dlouhou teologickou diskusí o podmínkách nutných k platnosti přijetí svátosti, je přesto nutné připomenout to, co kanonická věda stanovila, totiž že svátost se nepřímá *contra voluntatem suscipiendi*, ale je dostačující *intentio saltem habitualis*, přičemž kán. 1101, § 2 charakterizuje simulační vůli ve smyslu *positivo voluntatis actu*, a to nezbytně ke konstitutivnímu momentu svazku, t. ř. manželství *in fieri*, které v průběhu manželství *in facto esse* dosvědčuje reálnou vůli kontrahenta. Positivní úkon vůle simulujícího, zvláště pak ve vztahu ke svátostné důstojnosti manželství nepokřtěných a nekatolíků, je vymezen jako jakýsi druh předpokladu «*non potest negari*», který «*contrahentes generatim in mente habere, etsi confuse, verum matrimonium cum omnibus suis proprietatibus*».

Tendence snížení hodnoty manželství, která je charakterizovaná ani ne tak rozvodovou mentalitou, jako spíše pojetím «volného» spoluzití, a chcete-li jakéhosi manželství na zkoušku, prezentuje opravdovou ránu srdci institutu manželství, bohužel i mnohými katolíky degradované na koexistenci rozdílných sexualit – muže a ženy-, na jakýsi formální pakt, personální a vždy odvolatelný.² Je tedy významnou povinností církve znovu potvrdit v úsilí nové evangelizace nauku o nerozlučitelnosti a důstojnosti manželství, neboť postmoderní člověk, jak dosvědčují nejrůznější studie, pokládá sám sebe i druhé (a také chce být pokládán!) jako jediný a nenahraditelný *fons legis*, jako *dominus*, *arbiter* a *iudex* svého osudu, ale zvláště pak své prožívané přítomnosti. V tomto kontextu se zdá, že nemá smysl mluvit o manželském darování se, které má být nezvratné a vzájemné. Opravdu, tento až osesivní personalismus, ve kterém žije a jehož žije dnešní člověk, jakoby vylučoval i zahlédnout stopy dobré vůle *id quod facit Ecclesia* a nebo alespoň jeho minimální podobu *contrahere matrimonium prouti ceteri homines*. V této postmoderní situaci, pseudo-razionalistické skepce, o které Nejvyšší velekněz hovoří jako o «triumfalismu myšlení»,³ si musíme klást otázku, jakou hodnotu má presumpce vytvořená v kán. 1101, § 1, totiž že «*Internus animi consensus praesumitur conformis verbis vel signis...*». Je možné předpokládat opak? Pokud ano, tak *praesumptio* kánonu 1101 není jen odborně vyvinutá *fictio iuris*? Pro odpověď na tuto otázku můžeme jít k samé doktríně. Zkusme

² Bohužel není aktuální statistika o církevním manželství v České republice, ale pro názornost můžeme uvést některé informace z římské diecéze. Zde v rámci průzkumu bylo osloveno 960 respondentů z oblasti blízké církevnímu prostředí, prezentovali křesťanský životní styl, který byl jistě vyšší než průměr v celkové populaci. Zatímco většina vyznávala koncepci křesťanské rodiny jako reality chtěné Bohem (80,10 % - plně souhlasí) zároveň vyjadřují různé výhrady k základům svátostného manželství a k nerozlučitelnosti (jenom 65% - plně souhlasí) a další část se vyjadřuje i proti koncepci veřejné legislativy (jenom 60% je rozhodně proti prostému spoluzití), přičemž jenom někteří (48,33%) jsou jasně proti toleranci «volných» spoluzití mladých lidí! Viz. R. MION, *Roma ed i problemi della famiglia: Indagine sociologica promossa dalla Commissione Famiglia della Diocesi di Roma in preparazione del V Sinodo dei Vescovi*, Roma 1980, str. 1-183.

³ BENEDIKT XVI, *proslav při audienci kněží z diecéze Belluno v červenci 2007*;

obrátit onu presumpci: «předpokládá se, že vnitřní souhlas neodpovídá slovům nebo znamením...», což by znamenalo: pokud se nenajde důkaz, že kontrahenti přijali podstatné vlastnosti a prvky manželství, tedy učinili platný souhlas, manželství je nulitní. Mimochodem, tímto směrem se také vydaly některé soudy nižší instance, proti kterým pak musela zasáhnout Apoštolská signatura, aby zkorigovala šířící se mylný právní pohled,⁴ avšak zároveň tento pohled podnítil jistou část kanonistů,⁵ aby prohloubili a konsolidovali právní nauku o presumpci ve vztahu ke kánonu 1101.

Argumentace výše zmíněných autorů spočívá ve faktu, že pro dostatečnou vůli k uzavření manželství právní doktrína nevyžaduje existenci *intentio sese obligandi*,⁶ ale pouze požaduje absenci pozitivního aktu vůle, kterým by kontrahent vylučoval samo manželství nebo některé jeho podstatné vlastnosti a prvky. Tedy problém vůle k manželství se neklade z pozitivního pohledu, to je ve vztahu k *intentio sese obligandi*, ale se klade jenom pod negativním aspektem, to je ve vztahu k *intentio sese non obligandi*, neboli přímá vůle vyloučit to, co konstituuje obsah manželského souhlasu. *Intentio sese obligandi* má svůj význam k podpoře úmyslu, konat *id quod facit Ecclesia*, přičemž takový úmysl se již v presumpci předpokládá, nikoliv jeho opak. Tudíž tato pozitivní formulace se absorbuje v úmyslu konat to, co koná církev, a tedy se jeví jako neužitečné uvažovat o tomto problému z pozitivního hlediska pro právní relevanci simulace. Naproti tomu formulace negativního aspektu v trichotomii: *intentio non contrahendi*, *intentio sese non obligandi* a *intentio non adimplendi* si získalo již ustálený význam v jurisprudenci při posuzování simulace.

Závěrem můžeme shrnout, že soudce při hledání skutečné pravdy (což je jeho posvátný úkol) a ne jenom hledání zdání o pravdě, si nemůže nepoložit, z hlediska metodologie hodnocení důkazů, důkazy proti předpokladu *id quod facit Ecclesia*, ale také vůli k manželství z hlediska pozitivního aspektu, přičemž je důležité, aby jeho případné «constat» nespočívalo převážně na základě pozitivního aspektu, jelikož by tak pominul presumpci kán. 1101, §1. K tomu je třeba ještě doplnit, že rotální jurisprudenc v pojednání k vnitřnímu úmyslu kontrahenta nezastřeně definovala, že ani *simplex error*⁷ ani *voluntas habitualis*⁸ není jednoduše proti obsahu podstaty manželství a jeho podstatným vlastnostem a prvkům, neboť sami v sobě nenaplnují obsah pozitivního aktu vůle (kán. 1101, § 2). První nehýbe podstatně intelektem a druhý nemá specifickou návaznost ke konkrétnímu manželskému souhlasu a tudíž nehýbe vůli kontrahenta k tak rozdílnému obsahu souhlasu, který by determinoval jeho vůli.⁹

⁴ Dopis kardinálovi J. B. Alfrink z 30. prosince 1971, v *Periodica*, 1973, str. 582 n.

⁵ Viz. E. GRAZIANI, *Mentalità divorzista ed esclusione della indissolubilità del matrimonio*, v *Studi di onore di P. A. d'Avack*, svaz. II, Milano, 1976, str. 679-702; Z. GROCHOLEWSKI, *Relatio inter errorem et positivam indissolubilitatis intentionem in nuptiis contrahendis*, v *Periodica*, 1980, str. 569-601.

⁶ Tj. sebezavazující úmysl.

⁷ SRRD, sent. Dierum: 27 února 1968, c. Anné; 25 ledna 1962, 17 července 1976, c. Lefebvre; 10 května 1967, c. Bejan; 7 února 1967, c. Rogers; 23 června 1978, 23 května 1985, c. Stankiewicz; 5 května 1979, 19 července 1980, 22 července 1981, c. Ewers; 27 června 1980, 19 prosince 1984, c. Bruno; 22 dubna 1982, c. Huot; 21 července 1982, 5 července 1983, 27 března 1984, 16 prosince 1985, c. Pompeda; 16 června 1983, c. Parisella; 31 ledna 1984, 16 dubna 1988, c. Fiore; 4 prosince 1984, c. Egan.

⁸ SRRD, sent. Dierum: 7 února 1967, c. Rogers; 14 března 1959, c. Sabbatani, 27 června 1969, c. Mundy; 14 července 1961, c. Fiore; 15 ledna 1969 c. Pucci; 26 ledna 1967, c. Pinna; 19 ledna 1966, c. Bejan; 18 května 1968, c. Fagiolo; 7 března 1942, c. Heard; 29 dubna 1961, 18 května 1968, 10 května 1969, 11 července 1970, c. Lefebvre; 5 května 1979, c. Ewers; 27 června 1980, 22 června 1984, c. Bruno; 22 prosince 1981, c. Ferraro; 17 ottobre 1984, c. De Lanversin; 31 května 1988, c. Ragni.

⁹ Srov. R. COLANTONIO, *Valore della presunzione del can. 1101, § 1 CIC*, Città del Vaticano 1990, str. 39.